

А.А. Маймурунова¹
Б.С. Толысбаев²
А.А. Быков³

^{1,2}Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
³Беларусь мемлекеттік экономикалық университеті, Минск, Беларусь Республикасы
(E-mail: akkma@mail.ru)

Қарағанды облысы моноқалаларының инновациялық даму тетіктері

Аннотация. ҚР Президенті 2019 жылдың 2-қыркүйегіндегі халыққа Жолдауында ресурстық менталитеттен бас тарту және экономиканы әртараптандыру, сондай-ақ, еңбек өнімділігін арттыру, инновацияларды дамыту және т.б. туралы атап айтқан [1]. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарында мемлекеттің назары болашағы бар, әсіресе, ірі қала-агломерациялар орталықтарының ықпал ету аймағында орналасқан орта және шағын қалаларды экономикалық дамытуға, «Smart City» тұжырымдамасы негізінде қала ортасын басқару үшін жоғары технологиялық шешімдерді енгізуге бағытталатын болады. Моноқалаларда орын алған көптеген әлеуметтік және экономикалық мәселелер кешенін шешу үшін олардың инновациялық әлеуетін анықтай келе, инновациялық дамытудың тиімді стратегиялары мен бағдарламаларын әзірлеу қажет. Өз кезегінде моноқалалар экономикасын трансформациялау, жаңғырту және әртараптандыру инновациялық қызметті дамытпай қол жеткізу мүмкін емес. Ал моноқалалардың әлеуметтік-экономикалық дамуы деңгейі, әсіресе, Қарағанды облысында орналасқан моноқалаларда әртүрлі болып келеді. Сондықтан моноқалалар дамуының стратегиялық бағыттарын құрастыру барысы олардың инновациялық әлеуеттерінің даму деңгейі бойынша жіктеме негізінде жүзеге асырылған жөн. Мақалада республика бойынша ең көп моноқалалар шоғырланған Қарағанды облысындағы моноаумақтардың дамуының түрлі бағыттарын сипаттайтын көрсеткіштер жүйесі жалпылай алынған. Сондай-ақ, моноқалалардың инновациялық дамуын басқару тетіктері ұсынылып, моноқалалардың даму шеңберіндегі түрлі субъектілердің өзара әрекеттер жүйесі құрылымданған.

Түйін сөздер: моноқала, моноаумақ, инновациялық даму, инновациялық даму тетіктері, жаңғырту, инновациялық әлеует, инвестициялық тартымдылық, өзін-өзі басқару.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2079-620X-2020-4-113-122>

Кіріспе. Заманауи моноқалаларды тиімді дамытуда инновациялық жаңғырту құралдарын қолданбау мүмкін емес. Мемлекеттік билік және жергілікті өзін-өзі басқару органдары моноаумақтарды серпінді дамытудың жаңа әдістері мен тетіктерін іздеудестірулері керек. Бұл ретте моноқалаларды инновациялық дамытудың тиімді тетіктерін пайдалану ерекше өзектілікке ие болады [2]. Моноқалалар өзіндік экономикалық ерекшелігіне бай-

ланысты ішкі және сыртқы факторлардың өзгеруіне өте сезімтал [3]. Сондықтан 2008 жылы қаржы-экономикалық дағдарыстың басталуымен мұндай типтегі көптеген қалалар: кәсіпорындардың жабылуы және халықтың жұмыссыз қалуының салдары, әлеуметтік толқулар сияқты өзекті мәселелерді бастан кешірді. Осындай келеңсіз үрдістерден кейін еліміздегі моноқалалар мәселесіне ерекше назар аударылды. Олардың табысты

дамуына мемлекеттік билік және жергілікті өзін-өзі басқару органдары мүдделі бола бастады. Еліміздегі ең көп моноқалалар тобы шоғырланған басты өндірістік облыс Қарағанды облысында келесі мәселелер бар: инфрақұрылымның дамымауы, халық санының төмендеуі, жұмыссыздық, жаңғырту қажеттілігі, төмен инвестициялық тартымдылық, экологиялық жүктеме және т.б.

Мақаланың мақсаты мен міндеттері.

Зерттеудің мақсаты – заманауи жағдайда моноқалаларды инновациялық дамыту тетіктерін әзірлеу. Зерттеудің жаңалығы басқару субъектілерінің тиімді өзара іс-әрекетін қалыптастыру, моноқалаларды инновациялық дамыту әлеуетін басқару үлгісін ұсыну, заманауи жағдайларда моноқалаларды дамыту көрсеткіштерінің жүйесін бағалау және моноқалаларды инновациялық дамыту тетіктерін өзіндік түсіндіру болып табылады.

Зерттеу әдістері. Мақалада эмпирикалық және зерттеудің теориялық әдістері қарастырылған. Деректерді жинау және өңдеу үшін құбылыстар мен үдерістерді жүйелі көзқарас, топтастыру және салыстыру, қаржылық талдау, оңтайландыру және болжау әдістері қолданылды.

Нәтижелер және талқылаулар. Қазіргі уақытта моноқалалардың инновациялық дамуын басқарудың әдістемелік және әдіснамалық аспектілері жеткілікті зерттелмеген, моноқалалардың инновациялық даму бағдарламалары мен стратегияларын іске асыру барысында кәсіпорындар мен жергілікті билік органдарының өзара қарым-қатынастары белгіленбеген және реттелмеген. Сондай-ақ, моноқалалардың инновациялық дамуын басқарудың ұйымдастырушылық тетігі жеткілікті дәрежеде пысықталмаған және оны іске асыру құралдары толық қалыптаспаған. Моноқаланың инновациялық дамуын басқару көпдеңгейлі, кешенді міндет болып табылады, оны іске асыру үшін жекелеген инновациялық үдерістердің өту заңдылықтарын, микро-, мезо – және макродеңгейлерде инновациялық дамуды басқару негіздерін білу қажет. Аймақтардың инновациялық дамуды басқарудың теориялық, әдіснамалық және

әдістемелік мәселелері, инновациялық дамуы, инновациялық саясат, инновациялық қызмет және инновациялық үдеріс сұрақтары келесі ғалымдармен қарастырылған: К.В. Балдин, А.В. Барышева, Л.С. Валинурова, Ф.С. Абдуганиев, И.М. Аблаев және т.б.

Моноқалаларды дамытудың 2012-2014 жылдарға арналған бағдарламасына сәйкес, Қарағанды облысының моноқалалары экономикалық әлеует көрсеткіш бойынша 8 моноқаланың 7-еуі орташа деңгейде: Балқаш, Жезказған, Саран, Абай, Шахтинск, Сатпаев, Қаражал, тек Теміртау қаласы жоғары деп бағаланған.

Жалпы Қарағанды облысындағы моноқалаларды инновациялық дамытудың басты мақсаты аталған қалалардағы «болашағы жоқ кенші қала» имиджінен арылту болып табылады. Қарағанды облысы аумағындағы елді-мекендер дамуы жағынан түрлі көрсеткіштер бойынша айтарлықтай айырмашылықтардан тұратындықтан, аталған қоныстар басқаруда ерекше тәсілдерді қажет етеді. Моноқалалардың даму тетіктерін қамтамасыз ететін құралдар олардың қызмет ету жағдайларына бейімделген болу керек. Сондықтан моноқалаларды инновациялық қолдау бойынша мемлекеттік саясатты қалыптастыруда аумақтардың ерекшеліктері мен ресурстық әлеуетін ескеруге мүмкіндік беретін сараланған тәсілдеме қолданған абзал.

Таңдалған тәсілдемеге сәйкес, моноқалалар дамуының стратегиялық бағыттарын құрастыру, олардың инновациялық даму деңгейі бойынша жіктеме негізінде жүзеге асырылатын болады. Ол үшін моноқалаларды келесі сипаттамалардан тұратын көрсеткіштердің топтары бойынша бағалау қажет: инновация дамуы үшін ұйымдық-құқықтық өрісі; экономикалық және әлеуметтік-экономикалық аясы; қаржы-экономикалық тұтқаларының реттілігі; ғылыми-зерттеу орталықтарының көрсеткіштері; ақпараттық арналардың дамуы. Көрсетілген барлық көрсеткіштер өз жиынтығында моноқаладағы индустриялық-инновациялық жаңғырту құралдарының тиімділігін және оның одан әрі тұрақты және серпінді даму мүмкіндіктерін алдын ала айқындайды.

Қарағанды облысы моноқалаларының инновациялық әлеуетін бағалау [4]

1. Инновация дамуы үшін ұйымдық-құқықтық өрісі								
Моноқала	Балқаш	Жезқазған	Қаражал	Саран	Сәтбаев	Теміртау	Шахты	Абай
Моноқаланың инновациялық әлеуетін реттейтін жергілікті деңгейдегі НҚА болуы	Жоқ							
	0	0	0	0	0	0	0	0
	0		1	2		3	4	5
НҚА деректерінің елдің, аймақтың, моноқаланың даму мақсаттарына сәйкес келуі	Сәйкес келмейді							
	0	0	0	0	0	0	0	0
	0		1	2		3	4	5
Моноқаланың стратегиялық даму бағдарламаларының бар болуы	2016-2020 жылдарға арналған даму бағдарламасы							
	1	1	1	1	1	1	1	1
	0		1	2		3	4	5
Моноқала жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қызметтеріне халықтың қанағаттануы (сауалнамаға қатысқандар санының пайызы)	40%	40%	46%	39%	42%	45%	38%	41%
	2	2	3	2	3	3	2	3
	0		1	2		3	4	5
Моноқала жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қызметтеріне халықтың қанағаттануы (сауалнамаға қатысқандар санының пайызы)	15,0-тен төмен		15,1 – 25,0	25,1–40,0		40,1–50,0	50,1–75,0	75,0 жоғары
	жоқ		бар					
2. Экономикалық және әлеуметтік-экономикалық аясы, 2020 ж.								
Жан басына шаққандағы өнеркәсіп өнімдерін (тауарлар, қызметтер) өндіру көлемі, мың тг.	488 000	595376	137 578	266 07	34930	262 146	27 074	94 265
	5	5	1	4	5	4	0	0
	0		1	2		3	4	5
Жан басына шаққандағы негізгі капиталға инвестициялар, мың тг	100-ден төмен		100,1–150,0	150,1–200		200,1–250	250,1–300	300-ден жоғары
	5,2	4,2	5,4	10,4	0,2	11,0	26	1,8
	0	0	0	1	0	1	2	0
Қала құраушы кәсіпорынның табыстылығы,%	0		1	2		3	4	5
	6,1-ден төмен		6,1–21,0	21,1–36,0		36,1–51,0	51,1–66	66-дан жоғары
	30,9%	1,1%	x	32,9%	39,8%	15,4%	-0,2%	-25,2%
Қала құраушы кәсіпорынның табыстылығы,%	5	1	0	5	5	5	0	0
	0		1	2		3	4	5
	0-ден төмен		0,1– 3,0	3,1 – 6,0		6,1–9,0	9,1–12,0	12-ден жоғары

Автокөлік жолдарының ұзындығының ішіндегі талаптарға жауап бермейтін автожолдар ұзындығының үлесі,%	56	57%	59%	39,8 %	32%	46,5%	35%	49%
	0	0	0	2	2	1	2	1
	0		1	2		3	4	5
	50-ден жоғары		50-40	30-40		25-30	17-25	17-ден төмен
Жан басына шаққандағы тұрғын үй-жайлардың жалпы ауданы, ш. м.	26,2	19,1	6,3	7,6	28	19	23	24
	5	4	1	1	5	4	5	5
	0	1	2	3	4	5		
	6,0-дан төмен		6,1-10,0	10,1-14,0		14,1-18,0	18,1-20,0	20-дан жоғары
Жұмыссыздық деңгейі, %	7,6-8,5	6,6-7,5	5,6-6,5	4,6- 5,5	4,5-тен төмен	4,6	4,8	4,7
	4	4	4	5	4	4	4	4
	0		1	2		3	4	5
	8,5 жоғары		7,6-8,5	6,6-7,5		5,6-6,5	4,6- 5,5	4,5 төмен
Бір қызметкердің орташа айлық атаулы жалақысы, тг	168487	175054	152490	103247	237054	137402	105694	122880
	4	4	4	2	5	3	2	3
	0		1	2		3	4	5
	60,1-ден төмен		60,1-90,0	90,1-120,0		120,1-150,0	150,1-180,0	180-дан жоғары
Жалпы халық санының ішінде еңбекке қабілетті халықтың үлесі,%	49%	47%	51%	49%	46%	73%	45%	55%
	4	4	5	4	4	5	4	5
	0		1	2		3	4	5
	25-тен төмен		25,1-32,0	32,1-37,0		37,1-45,0	45,1-50,0	50-ден жоғары
3. Қаржы-экономикалық тұтқаларының реттілігі								
Инновацияларды тікелей мемлекеттік / жергілікті қолдаудың болуы	бар	бар	бар	бар	бар	бар	бар	бар
	2	2	2	2	2	2	2	2
	0		1	2		3	4	5
	жоқ			бар				
Аймақтық және жергілікті салықтар бойынша инвесторларға салық жеңілдіктері мен преференцияларының болуы	2 салықтан жоғары							
	2	2	2	2	2	2	2	2
	0		1	2		3	4	5
	жоқ		1 салық бойынша	2 салықтан жоғары				
4. Ғылыми-зерттеу орталықтарының көрсеткіштері								
Ғылыми зерттеулер мен әзірлемелерді орындайтын ұйымдардың саны	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0
	0		1	2		3	4	5
	0		1-2	3-4		5-6	7-8	8-ден астам

Құрылған (әзірленген) озық өндірістік технологиялар	1	1	1	1	0	1	0	0
	1	1	1	1	0	1	0	0
	0		1	2		3	4	5
	0		1-2	3-4		5-6	7-8	8-ден астам
5. Ақпараттық арналардың дамуы.								
Моноқаланың ресми порталында немесе өзге де кең қолжетімді ақпарат көзінде статистикалық ақпаратты көрсету	Толық көлемді көрсетілмейді							
	1	1	1	1	1	1	1	1
	Көрсетілмейді/ескі деректер көрсетіледі		Толық көлемді көрсетілмейді	-		Толық көлемде көрсетіледі	-	-
	0		1	2		3	4	5
Дамудың негізгі стратегияларын іске асырудың нәтижелілігін жариялау	Жүйесіз жарияланады							
	1	1	1	1	1	1	1	1
	Жарияланбайды		Жүйесіз жарияланады	-		Тұрақты жарияланады	-	-
	0		1	2		3	4	5

Жоғарыда көрсетілген көрсеткіштер нәтижесі негізінде ұпайлар қосылып, жиналған нәтижесінде Қарағанды облысындағы моноқалалар инновациялық әлеуеті бойынша деңгейлері төмендегідей болып анықталды.

Моноқаланы инновациялық дамыту бойынша іс-шараларды әзірлеу берілген сараптамалық бағалауларға сәйкес жүргізіледі. Моноқалалардың инновациялық даму әлеуетін басқарудың құрылымдық-логикалық үлгісі 1-суретте көрсетілген. Біз ұсынған үлгі негізінде «инновация диффузиясы», яғни инновация енгізуге жағдай жасалған, мүмкіндігі жоғары аймақтарға жаңғыру тез жүзеге асырылады және инвестициялық тартымдылығы да үлкен

болады [5]. Даму деңгейі төмен моноқалаларға инвесторлар инвестиция салуға ынталанбайды, себебі қаражаттың өтелуін қиындататын түрлі тәуекелдердің болуына байланысты. Инновациялық әлеуеті жоғары моноқалалар басқа моноқалаларға қарағанда басым орын алады. Әдетте, олар инновацияға инвестиция тартуға аймақтық және жергілікті билік органдарының жоғары қызығушылықтарын сипаттайды, яғни олардың жаңа технология дамуына инвестиция салуға дайындығын, біліктік кадрлардың жеткілікті болуын, қала құраушы кәсіпорынның тұрақты қызметімен, кәсіпкерлік сектордың жоғары дамуымен, халықтың тұрмыстық жай-күйінің жоғары деңгейімен анықталады.

Кесте 2

Қарағанды облысындағы моноқалалар инновациялық әлеуеті бойынша деңгейлері

	Инновациялық жобаларды жүзеге асыруға арналған әлеуеті жоғары моноқала		Инновациялық жобаларды жүзеге асыруға арналған әлеуеті орташа моноқала			Инновациялық жобаларды жүзеге асыруға арналған әлеуеті төмен моноқала		
	67-тан жоғары		36-66			0-35		
Моноқала	Балқаш	Жезқазған	Қаражал	Саран	Сәтбаев	Теміртау	Шахты	Абай
Жиналған ұпай қорытындысы	39	32	26	34	40	38	28	28

Аталған моноқалалар өзінің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға емес, ары қарай осы деңгейін ұстап тұруға тырысып, қаржы құралдарын тартудың жаңа формаларын іздестіруге қызуғушылық танытады [6]. Сол себепті келесі қадам инновациялық даму жобасын әзірлеу және іске асыру болып табылады.

Инновациялық әлеуеті орташа моноқалалар, көбінесе, еңбек, технологиялық, қаржы және т.б. ресурстардың жетіспеушілігінен зардап шегеді. Сондықтан мұндай аумақтар үшін басымдықтар көп дәрежеде көрсетілетін қызметке күштер мен ресурстарды шоғырландыру аса өзекті болып табылады. Бұл жағдай ең үлкен қайтарымға қол жеткізілетін қызмет түрлерін дамытудың талап етілетін қарқынын қамтамасыз етуге технологияларды енгізуге мүмкіндік береді.

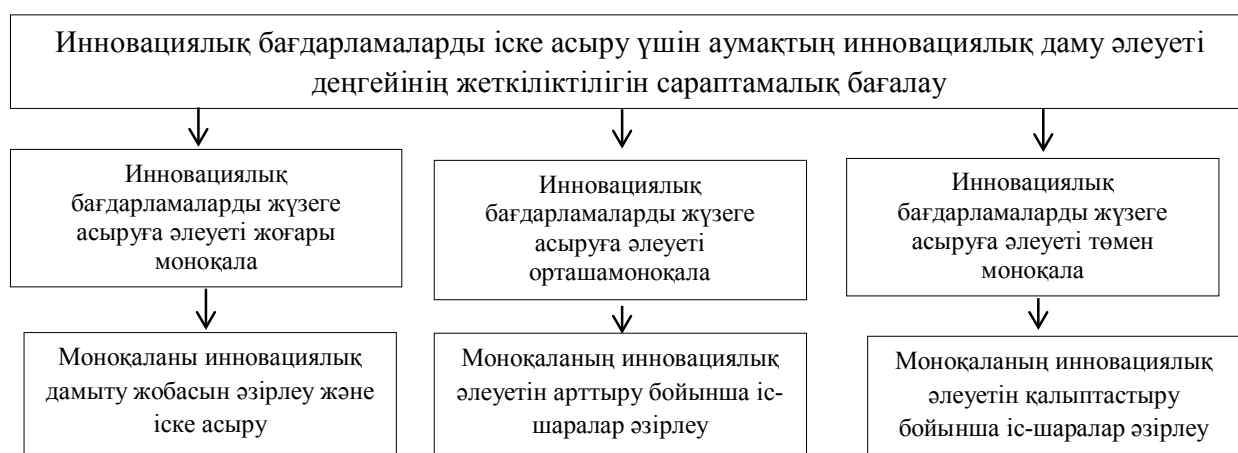
1. Инновация дамуы үшін ұйымдық-құқықтық өрісі: 1) жергілікті қызметкерлердің біліктілігін арттыру бойынша арнайы білім беру құрылымдарын құру; 2) дарынды басқарушыларды айқындау бойынша ғылыми қауымастықтардың қатысуымен жыл сайын сайыс өткізу; 3) азаматтарды жергілікті өзін-өзі басқару үдерісіне қатыстыру; 4) муниципаларалық и ведомствоаралық ынтымақтастықты дамыту; 5) жергілікті бағдарламаларға бизнесті тарту.

2. Инновацияны ынталандырудағы қаржы және экономикалық тетіктерді дамыту; 1) ұй-

ымның мүлкіне жергілікті салық разрядын ауыстыру арқылы жергілікті билік органдарының қаржылық мүмкіндіктерін кеңейту; 2) жеке салық элементтерін басқару саласында жергілікті өзін-өзі басқару органдарының өкілеттіктерін кеңейту; 3) жергілікті бюджет шығыстары тиімділігінің тұрақты мониторингі; 4) бизнесті дамыту үшін несиелер бойынша пайыздық мөлшерлемелерді субсидиялау; 5) жергілікті өзін-өзі басқару органдарына салық несиелерін беру құқығын бекіту.

3. Ғылыми-зерттеу ортасын дамыту: 1) ғылыми-инновациялық зерттеумен айналысатын қызметкерлер үшін жеке тұлғалардың табыстарына салынатын салыққа жеңілдік мөлшерлемелерін енгізуге; 2) жоғары білім беру сапасын арттыру; 3) жоғары білімі мен ғылыми дәрежесі бар (кандидат, PhD) мамандарды моноқалаларға тарту бойынша іс-шаралар (тұрғын үймен қамтамасыз ету).

4. Моноқаланың экономикалық және экономикалық-әлеуеттік аясын дамыту: 1) моноқалада еңбек ететін қызметкерлер үшін міндетті зейнетақылық, медициналық және әлеуметтік сақтандыруға сақтандыру жарналарының тарифтерін түзету; 2) жаңа құрылысқа жеңілдетілген шарттармен жер телімшелерін беру; 3) кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру үшін муниципалдық мүлікті өтеусіз жалға беру; 4) қаланың танымалдылық брендімен жұмыс жасау; 5) инфрақұрылымды дамытуға

Сурет 1 - Моноқалаларды инновациялық дамыту әлеуетін басқарудың құрылымдық-логикалық үлгісі

бөлінген қаражаттың қатаң мақсатты пайдаланылуын қамтамасыз ету; 6) моноқалаларда бизнесті дамытатын кәсіпкерлерге гранттар беру; 4) моноқаланың ұйымдары мен мекемелеріне жоғары оқу орындарын бітірген жас мамандарды жұмысқа орналастыруды қамтамасыз ету [7].

5. Ақпарат арналарын дамыту: 1) моноқаланың әлеуметтік-экономикалық үдерістері туралы статистикалық ақпаратты ресми сайтта немесе басқа да кең қолжетімді ақпарат көзінде көрсету; 2) моноқаланы дамытудың негізгі стратегияларын іске асырудың нәтижелілігін толық жария ету; 3) «белсенді азамат» жобасының мысалында ең маңызды үдерістерді басқаруға тұрғындарды тартуға бағытталған моноқаланың ішінде жоба жасау.

Инновациялық әлеуеті төмен моноқалалар үшін негізгі бағыттар төмендегі суретте көрсетілген.

Экономикалық дамудың қазіргі заманғы үрдерістері моноқалалардың тұрақты дамуын қамтамасыз ету саласында әріптестік қатынастарды қалыптастыру қажеттілігін арттырады. Бұндай ынтымақтастық моноқалалар үшін жаңғырту және инновациялық дамуына мүмкіндіктерді ашады. Әдебиетте өнеркәсіптік құрылымдарды дамыту шеңберінде мүмкін болатын өзара іс-қимыл формаларының алуантүрлілігі ұсынылған, олардың қатарына өңірлік өнеркәсіптік кла-

стерлер, мемлекеттік-жекеменшік әріптестік, билік-қоғамдық одақтар, жергілікті басқару органдары арасындағы ынтымақтастық жатады.

Моноқалалар базасында кластеризациялық үдерістерді ынталандыру мемлекеттік басқару деңгейіне және өндірістік қызметтің ерекшелігіне байланысты әртүрлі бағыттар бойынша өтуі мүмкін екенін атап өткен жөн. Бұл тұрғыда өндірістік кәсіпорындардың өздері ұсынған кластерлік жобаларды қаржыландыру идеялары прогрессивті болуы мүмкін [8].

Моноқалаларды дамытудың келесі перспективалық бағыты – мемлекеттік-жекеменшік әріптестікті ынталандыру. Оның шеңберінде екі аспектіні атап өткен жөн: қала құраушы кәсіпорынды қолдау шеңберінде мемлекеттік-жекеменшік әріптестік (МЖӨ) және моноқаланы дамытудың өзге салаларын қолдауға байланысты мемлекеттік-жекеменшік әріптестік. Бүгінгі күні ҚР-да көптеген моноқалаларында МЖӨ әлсіз дамыды. Бұл институционалдық ортаның бірқатар мәселелеріне, жобаларды іске асырудың табысты тәжірибесінің жоқтығына, аумақтың инвестициялық тартымдылығының төмендігіне байланысты болды. Моноқалалардың дамуын басқаруда келесі бағдар жергілікті басқару органдарының арасындағы ынтымақтастықтың тиімділігін арттыру болуы тиіс.

Сурет 1 - Үшінші топтағы моноқалаларда инновациялық әлеуетті қалыптастырудың негізгі бағыттары

Күш-жігерді біріктірудің арқасында ресурстарды тиімді пайдалануға қол жеткізіледі.

Қорытынды. Қорытындылай келе, дамудың инновациялық векторы моноқалаларды жаңғырту бойынша мемлекеттік саясаттың дербес бағыты ретінде әрекет етеді. Бұл салада жаңа тәсілдерді қалыптастыру өндірістің дамуына серпін бере алатын ғылым мен ғылымды қажетсінетін технологиялар рөлінің күшеюіне байланысты. Моноқалалардың инновациялық даму жоспарын құрастырмас бұрын, олардың түрлі көрсеткіштер бойынша әлеуетіне (жоғары, орташа, төменгі деңгей) баға берілуі керек. Жоғарыда зерттеу нысаны болып табылатын Қарағанды облысының моноқалаларына баға берілді. Ондағы қалалардың инновациялық әлеуеттері жоғары емес екендігі айқындалды. Моноқалаларды инновациялық жаңғырту іс-шаралары берілген бағаға байланысты болады. Мәселен, жоғары топқа жататын моноқалаларға өз даму деңгейін қолдау және инновациялық жобаларды әзірлеу мен жүзеге асырумен тікелей айналысу қажет. Орташа топтың моноқалаларына реттеудің жанама шараларын пайдалану есебінен басым түрде даму әлеуетін арттыру

жөніндегі шаралар ұсынылады. Ал күрделі жағдай орын алған моноқалаларды дамыту үшін тікелей даму шараларын пайдалану басым болып табылады. Инвестор қандай да бір моноқаланы дамытуға қаражат салу перспективаларын алдын ала бағалай алуы үшін оның әлеуметтік-экономикалық жағдайын бағалауды қажет етеді. Бұл тұрғыда ең қолайлы көрсеткіштер жүйесі ұпайлық бағалаудан тұратын, бірнеше жыл ішінде моноқаланың дамуының түрлі аспектілерін сипаттайтын көрсеткіштерді динамикалық бағалау әдісі болуы мүмкін. Бағалау диапазоны нақты көрсеткіштің нормативтік мәндерінің шамаларына, сондай-ақ, тұтастай ел бойынша есептелген оның орташа шамаларына сүйене отырып анықталады. Моноқалаларды дамыту үдерісі тиімді өзара іс-қимыл жүйесін енгізу басқаруды іске асыру сапасын арттыруға және басқарушылық шешімдердің жариялылығы мен ашықтығына қол жеткізумен бірге әкімшілік қателер мен сыбайлас жемқорлық шығындарының тәуекелін төмендетуге мүмкіндік береді. Нәтижесінде экономикалық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық әсерлерге қол жеткізуге болады.

Әдебиеттер тізімі

1. Послание Главы государства от 02 сентября 2019. «Конструктивный общественный диалог-основа стабильности и процветания Казахстана. [Электронный ресурс]. - URL: <https://www.akorda.kz/ru/>. (дата обращения: 02.09.2019)
2. Бойкова М.В., Ильина И.Н. Будущее городов. Города как агенты глобализации и инноваций // Форса. - 2011. - Т. 5. - № 4. - С. 32-48.
3. Лободанова Д.Л. Комфортность среды как фактор инновационного развития города. - Москва, 2013. - 180 с.
4. Официальный сайт Комитета по статистике МНЭ Республики Казахстан. [Электронный ресурс]. - URL: <https://stat.gov.kz>. (дата обращения: 02.09.2019)
5. Киреева А.А. Дифференцированные организационно-экономические механизмы индустриально-инновационной модернизации регионов Казахстана // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. - 2015. - № 1. - С. 214-229.
6. Тюрина Ю.Г. Механизмы инновационного развития моногородов в современных условиях // Вопросы инновационной экономики. - 2019. - Т. 9. - № 1. - С. 220-226
7. Лыткин А.И. Направления инновационного развития моногорода // Экономика, статистика и информатика. Вестник УМО. - 2012. - № 1. - С. 310-311.
8. Яшин С.Н., Трифонов Ю.В., Кошелев Е.В. Концепция создания инновационно-индустриального кластера в регионе // Финансовая аналитика: проблемы и решения. - 2016. - Т. 306. - № 24. - С. 26-27.

А.А. Маймурунова¹, Б.С. Толысбаев², А.А. Быков³

^{1,2}Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

³Белорусский государственный экономический университет, Минск, Республика Беларусь

Механизмы инновационного развития моногородов Карагандинской области

Аннотация. Президент РК в своем Послании народу Казахстана от 2 сентября 2019 года отметил такие аспекты, отказ от ресурсного менталитета и диверсификация экономики, а также повышение производительности труда, развитие инноваций. Также в стратегическом плане развития Республики Казахстан до 2025 года внимание государства будет направлено на экономическое развитие средних и малых городов, перспективных, особенно расположенных в зоне влияния крупных городов-центров, агломераций, внедрение высокотехнологичных решений для управления городской средой на основе концепции «Smart City». Для решения имеющегося в моногородах комплекса социальных и экономических проблем, необходимо, определяя их инновационный потенциал, разработать эффективные стратегии и программы инновационного развития. В свою очередь трансформация, модернизация и диверсификация экономики моногородов невозможны без развития инновационной деятельности. А уровни социально-экономического развития моногородов, особенно в моногородах, расположенных в Карагандинской области, отличаются. Поэтому ход разработки стратегических направлений развития моногородов должен осуществляться на основе классификации по уровню развития их инновационных потенциалов. В статье обобщена система показателей, характеризующих различные направления развития моногородов в Карагандинской области, где находится наибольшее количество моногородов по республике. Также были предложены механизмы управления инновационным развитием моногородов, структурирована система взаимодействия различных субъектов в рамках развития моногородов.

Ключевые слова: моногород, монотерритория, инновационное развитие, механизм инновационного развития, модернизация, инновационный потенциал, инвестиционная привлекательность, самоуправление.

А.А. Maymurunova¹, B.S. Tolysbaev², A.A. Bykov³

^{1,2} L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

³Belarusian state University of Economics, Minsk, Belarus

Mechanisms of innovative development in monotowns in Karaganda region

Abstract. In his Address to the people of Kazakhstan dated September 2, 2019, the President of Kazakhstan noted the rejection of the resource mentality and diversification of the economy, as well as increasing labor productivity and developing innovations. Also, in the strategic development plan of the Republic of Kazakhstan until 2025, the state's attention will be directed to the economic development of medium - sized and small cities, promising, especially located in the zone of influence of large cities-centers of agglomerations, the introduction of high-tech solutions for managing the urban environment based on the «Smart City»concept. In order to solve the set of social and economic problems that exist in monotown and determine their innovative potential, it is necessary to develop effective strategies and programs for innovative development. In turn, the transformation, modernization and diversification of the economy of monotown is impossible without the development of innovative activities. And the level of socio-economic development of monotowns, especially in monotowns located in the Karaganda region, differs. Therefore, the development of strategic directions for the development of monotowns should be carried out on the basis of classification by the level of development of their innovative potentials. The article summarizes the system of indicators that characterize the various directions of development of monotowns in the Karaganda region, where the largest number of monotowns in the Republic is located. They also proposed mechanisms for managing the innovative development of monotowns, and structured the system of interaction between various entities within the framework of the development of monotowns.

Keywords: monotown, monoterritoriality, innovative development, mechanism of innovative development, modernization, innovative potential, investment attractiveness, self-government.

References

1. Poslanie Glavy gosudarstva ot 02 sentjabrja 2019. «Konstruktivnyj obshhestvennyj dialog-osnova stabil'nosti i procvetanija Kazahstana [Message of the Head of State dated September 02, 2019. «Constructive public dialogue is the basis of stability and prosperity in Kazakhstan]. [Electron. resource] - Available at: <https://www.akorda.kz/ru/> (Accessed: 02.09.2019) [in Russian]
2. Boikova M.V., Ilyina I.N. Budushhee gorodov. Goroda kak agenty globalizacii i innovacij, Forsa [The future of cities. Cities as agents of globalization and innovation, Force], 4(5), 32–48 (2011). [in Russian]
3. Lobodanova D.L. Komfortnost' sredy kak faktor innovacionnogo razvitija goroda [Comfort of the environment as a factor in the innovative development of the city] (Moscow, 2013, 180 p.). [in Russian]
4. Oficial'nyj sajt Komiteta po statistike MNJe Respubliki Kazahstan. [Electron. resource] - Available at: <https://stat.gov.kz>. (Accessed: 02.09.2019) [in Russian]
5. Kireeva A.A. Differencirovannye organizacionno-ekonomicheskie mekhanizmy industrial'no-innovacionnoj modernizacii regionov Kazahstana, Ekonomicheskie i social'nye peremeny: fakty, tendencii, prognoz [Differentiated organizational and economic mechanisms of industrial and innovative modernization of the regions of Kazakhstan, Economic and social changes: facts, trends, forecast], 1(9), 220-226 (2019) [in Russian]
6. Tyurina Yu.G. Mekhanizmy innovacionnogo razvitiya monogorodov v sovremennyh usloviyah, Voprosy innovacionnoj ekonomiki [Mechanisms of innovative development of single-industry towns in modern conditions, Issues of innovative economics], 1, 310-311 (2012) [in Russian]
7. Lytkin A.I. Napravleniya innovacionnogo razvitiya monogoroda, Ekonomika, statistika i informatika. Vestnik UMO [Directions of innovative development of a monotown, Economics, statistics and informatics. Bulletin of UMO], 1, 214-229 (2015). [in Russian]
8. Jashin S.N., Trifonov Ju.V., Koshelev E.V. Koncepcija sozdaniya innovacionno-in-dustrial'nogo klastera v regione, Finansovaja analitika: problemy i reshenija [The concept of creating an innovative industrial cluster in the region, Financial analytics: problems and solutions], 24(306), 26-27 (2016). [in Russian]

Авторлар туралы мәлімет:

Маймурунова А.А. – негізгі автор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті 6D051700 - «Инновациялық менеджмент» мамандығының 3 курс докторанты, ул., 13, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Толысбаева Б.С. – экономика ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті менеджмент кафедрасының меңгерушісі, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Быков А.А. – экономика ғылымдарының докторы, Беларусь мемлекеттік экономикалық университетінің профессоры, Минск, Беларусь.

Маутиртінова А.А. – **The main author**, The 3rd year Ph.D. student of 6D051700 – «Innovation Management» specialty, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Kazhymukana str., 13, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Арып Е.М. – Doctor of Economics, Professor of Management Department, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Kazhymukana str., 13, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Вукон А.А. – Doctor of Economics, Professor of the Belarusian state University of Economics, Partizansky Prospekt, 26, Minsk, Belarus.